

დიმიტრი სილაქაძე

ოსიაურის ბრძოლა (რუსეთ-საქართველოს 1921 წლის ომი)

რუსეთ-საქართველოს 1921 წლის ომი საქართველოს უახლესი ისტორიის ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი და საინტერესო მოვლენაა. თანამედროვე ქართულ ისტორიოგრაფიაში საკმაოდ კარგადაა შესწავლილი ამ ომის პოლიტიკური პერიპეტეიები, რასაც ვერ ვიტყვით ომის წმინდა სამხედრო ხასიათის პრობლემატიკის კვლევის ხარისხსა თუ ნაშრომების რაოდენობაზე. მართალია, ომი და პოლიტიკა ერთმანეთზე მჭიდროდაა გადაჯაჭვული და ომი სწორედაც რომ პოლიტიკის გაგრძელებას წარმოადგენს, მაინც სასურველია საქართველოს ისტორიით დაინტერესებული პირები და არა მხოლოდ ისინი, კარგად იცნობდნენ ამ ომის წმინდა სამხედრო ხასიათის დეტალებს. დღესდღეობით, ამ მხრივ საუკეთესო ნაშრომად შეიძლება ჩაითვალოს 2009 წელს გამოცემული, ისტორიკოს მიხეილ ბახტაძის ნაშრომი – „ბრძოლა თბილისის თავდაცვისათვის 1921 წლის საქართველო-რუსეთის ომი დროს“. თუმცა, ისტორიკოსი, ნაშრომის სათაურიდან გამომდინარე, შემოიფარგლება 25 თებერვლამდე განვითარებული მოვლენების კვლევა-ძიებით. რაც შეეხება ოსიაურის ბრძოლას, რომელიც გაიმართა ხაშურის აღმოსავლეთით (ბრძოლა დაიწყო ქართველთა იერიშით 4 მარტის დილას, ხოლო დასრულდა 6 მარტს ქართველთა მარცხით) და წარმოადგენდა ქართული არმიის პირველ კონტრშეტევას დედაქალაქის დატოვების შემდეგ მე-11 წითელი არმიის ავანგარდ-

ზე, სრულიად შეუსწავლელია ქართული ისტორიოგრაფიის მიერ. რაც შეეხება საბჭოთა და თანამედროვე რუსულ ისტორიოგრაფიას, ძალიან ბევრიც რომ ვეძებოთ მასში „რუსეთ-საქართველოს“ ომის შესახებ ვერანაირ ინფორმაციას ვერ ვიპოვით, რადგან ის საერთოდ არ ცნობს რუსულ-ქართული ომის არსებობას და ამ სამხედრო დაპირისპირებას რუსეთის სამოქალაქო ომის ჭრილში განიხილავს. ამასთანავე, საბრძოლო მოქმედებათა აღწერას დიდი ყურადღება არ ექცევა, კავკასიის ფრონტის ძალების მიერ ჩატარებული ოპერაცია კი განიხილება ქართველი ხალხისადმი ძმურ დახმარებად.¹ ხოლო, მკვლევართა ნაწილი სამხედრო ოპერაციის მიზანს „მენ-შევიკთა რეჟიმის“ ხელისუფლების სათავიდან ჩამოგდებად მიიჩნევს.² ტენდენციურობის მიუხედავად სამხედრო მოქმედებების აღწერის და ანალიზის მხრივ, გამოირჩევა ა. კადიშევის ნაშრომი – „ინტერვენცია და სამოქალაქო ომი კავკასიაში“, სადაც აღწერილი და განხილულია ჩვენთვის საინტერესო ბრძოლის დეტალები, თუმცა სულ სხვა სათაურით – „ბრძოლა სურამის უღელტეხილისათვის“.³ ასეთი დასათაურება ბუნებრივიცაა, რადგანაც ქართული არმიის მიერ ლიხის ქედზე და უღელტეხილებზე გამართული თავდაცვითი ბრძოლა, ოსიაურის ველზე დაწყებული ბრძოლის უშუალო გაგრძელება და შემადგენელი ნაწილია. ჩვენ ბრძოლის დასათაურებისას ვამჯობინეთ ქართულ ემიგრანტულ ლიტერატურაში დამკვიდრებული დასახელება აგვერჩია.

ქართულ მემუარულ ლიტერატურაში ყველაზე მნიშვნელოვანი ცნობები – საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის არმიის მიერ ოსიაურთან გამართული ბრძოლის შე-

¹ М. Траскунов. Героический боевой путь 11-ой армии на фронтах Гражданской войны. Тб. 1958, გვ. 221.

² А. Б. Широкоград. Кавказский капкан. Цхинвал – Тбилиси – Москва. М. 2009, გვ. 110.

³ А. Б. Кадышев. Интервенция и гражданская война в Закавказье. М. 1960, გვ. 401-404.

სახეებ მოიპოვება ქართული არმიის მთავარსარდლის გენერალ გიორგი კვინიტაძის⁴ და ამ ბრძოლის დროს შუა საბრძოლო უბნის სარდლის გენ. გიორგი მაზნიაშვილის⁵ მოგონებებში. საკუთარ მოგონებებში ასევე ამ ბრძოლის გარკვეულ მომენტებს ეხებიან: საქართველოს მთავრობის თავმჯდომარე ნოე ჟორდანიას, დამფუძნებელი კრების წევრი და რუსეთ-საქართველოს 1921 წლის ომში მოხალისედ ნაბრძოლი რევაზ გაბაშვილი, ასევე გენშტაბის და ემიგრაციაში წასვლის შემდეგ პოლონეთის არმიის ოფიცერი პოლკოვნიკი ვალერიან თევზაძე.

ჩვენ ხელთ არსებული მასალებიდან ყველაზე მნიშვნელოვნად მიგვაჩნია მთავარსარდალ გიორგი კვინიტაძის მიერ 1 და 3 მარტს გაცემული ბრძანებები სამხედრო ნაწილების მიმართ. ამ ბრძანებებში დეტალურად არის აღწერილი თითოეული შენაერთის განლაგების და შეტევაზე გადასვლის მიმართულებები, მათ წინაშე დასახული ამოცანები. აღნიშნული დოკუმენტები პარიზში გამომავალ ქართველ მხედართა ორგანოს – „მხედარს“ გადასცა ქართული არმიის პოლკოვნიკმა და შემდგომში პოლონეთის არმიის ბრიგადის გენერალმა (1926 წლიდან) ალექსანდრე ჩხეიძემ. დოკუმენტები 1934 წელს ჟურნალის მეჩვიდმეტე ნომერში დაიბეჭდა.⁷ ჩვენ ხელთ გვაქვს საქართველოს ცენტრალურ საისტორიო არქივის 1969 ფონდში – საქართველოს დემოკრატიული რესპუბლიკის სამხედრო სამინისტროს არქივში, მიკვლეული საქმე № 287, სადაც ინახება საბჭოთა რუსეთის მე-11 წითელ არმიაში შემა-

⁴ გიორგი კვინიტაძე. მოგონებები. წ. 2. საქართველოს დამოუკიდებლობის წლები. რუსულიდან თარგმნეს ნონა გოგიჩაიშვილმა და ნინო ქაჯაიაძემ. თბ. 1999, გვ. 100-106.

⁵ გიორგი მაზნიაშვილი. მოგონებანი. თბ. 1927, გვ. 180-187.

⁶ ლევან დოლიძე. გენერალისიმუსი, მარშლები, გენერლები, ადმირალები, ჩვენი თანამემამულენი. თბ. 2000, გვ. 149.

⁷ თსუ-ს ქართული ემიგრაციის მუზეუმი, გ. შარაძის კერძო კოლექცია. ჟურნალი მხედარი. ქართველ მხედართა ორგანო. პარიზი 1934, №17 გვ. 78-83.

ვალი მე-12 ცხენოსანი და მე-20 მსროლელი დივიზიის საბრძოლო მოქმედებათა ჟურნალები, ამავე საქმეში დაცული „კომანდარმ“ (მე-11 არმიის სარდალი) ანატოლი ჰეკერისა და არმიის შტაბის უფროსის რემეზოვის ზოგიერთი დირექტივა.⁸ სწორედ ამ დოკუმენტურ და მემუარული ხასიათის მასალებზე დაყრდნობით, შევეცდებით აღვადგინოთ ოსიაურის ბრძოლის საერთო სურათი და გაგვიოთ მოწინააღმდეგეების მოქმედებათა ანალიზი.

თბილისიდან უკანდახევის შემდეგ, ქართულმა არმიამ ვერ შეძლო პოზიციების მოწყობა ვერც მცხეთისა და ვერც გორის ხაზზე და მცირე არიერგარდული ბრძოლებით ხაშურისა და სურამისაკენ დაიხია. ძალების სიმცირის გამო განსაკუთრებით რთული გორის პოზიციებზე გამაგრება გახლდათ შესაძლო ფრონტის ხაზის სიგრძის გათვალისწინებით. ამას ემატებოდა დეზერტირობა, რადგანაც ჯარის გარკვეულ ნაწილებში დედაქალაქის დატოვებამ დემორალიზაცია გამოიწვია. საბჭოთა მონაცემებით 1921 წლის 1 მარტისათვის „მენშევიკურ არმიაში“ დარჩენილი იყო 5 000 ქვეითი და 300 კავალერისტი.⁹ ოსიაურის ბრძოლის დროს მეგრძოლთა თითქმის იგივე რიცხოვნობაზე საუბრობს გენერალი კვინიტაძე – 6 000 ჯარისკაცი.¹⁰

ქართული არმიის სარდლობამ გადაწყვიტა ხაშურისა და სურამის პოზიციებზე მოწინააღმდეგისათვის გადამწყვეტი ბრძოლის გამართვა, რაც ძალიან ხელსაყრელი იყო მთაგორიანი ადგილმდებარეობის გამო – გაბატონებული სიმაღლეების ფლობა და ფრონტის ხაზის მცირე სიგრძე მოწინააღმდეგის შეჩერების კარგ საშუალებას იძლეოდა. პოზიციების

⁸ საქართველოს ცენტრალური საისტორიო არქივი (შემდეგში სცსა) ფონდი 1969. აღწერა 2. საქმე 287. საქმე ადრე ინახებოდა იმელის პარტარქივში. ფონდი 8, აღწერა 5. საქმე 286.

⁹ Гражданская война в СССР. т. 2. გვ. 350.

¹⁰ გიორგი კვინიტაძე. მოგონებები. წ. 2. საქართველოს დამოუკიდებლობის წლები. თბ. 1999, გვ. 100.

გამაგრება, „საინჟინრო-სატექნიკო“ ჯარების სარდალს გენერალ თაყაიშვილს დაევადა. როგორც გიორგი მაზნიაშვილი დასძენს, გენერალ თაყაიშვილის მიერ ვერ მოესწრო თავდაცვითი ნაგებობების მოწყობა უდელტეხილზე. ამასვე ადასტურებს ნოე ჟორდანიას, რომელსაც ცხენით დაუთვალიერებია პოზიციები და არავითარი „სიმაგრე“ იქ არ უნახავს.¹¹ კვინიტაძე კი კატეგორიულად ამტკიცებს, რომ მთებზე პოზიციები ამორჩეული და გამაგრებული იყო თაყაიშვილის მიერ.¹² საერთო ჯამში, ადგილმდებარეობა დამცველი მხარისათვის გაცილებით მომგებიანი იყო. ოპტიმისტურად იყო განწყობილი პოლიტიკური ელიტაც. 28 თებერვალს ქუთაისში გამართული დამფუძნებელი კრების სხდომაზე მთავრობის თავმჯდომარის მოადგილე გრიგოლ ლორთქიფანიძე აცხადებდა: „ლიხის მთაგრეხილის ბუნებრივ ზღუდეს დაემატება ჩვენი მხედრობის ცოცხალი გალავანი. აქ მიეცემა მტერს უკანასკნელი მოგერიებითი ბრძოლა, აქედან დაიწყება ჩვენი მხედრობის წინსვლა. აქ ამ პოზიციებზე იქნებიან არა მარტო დასავლეთ საქართველოს მცხოვრებნი, არამედ ის ქართლ-კახელნი, რომელნიც საქართველოს რესპუბლიკის ლაშქარში არიან. აქ იწარმოებს არა იმერეთის დაცვის ბრძოლა, არამედ მთელი საქართველოს განთავისუფლების საქმე“.¹³ ქართული არმიის მდგომარეობას ართულებდა სხვადასხვა მიმართულებიდან დაძრული რუსული არმიების შენაერთები: აფხაზეთის ფრონტზე შეტევას ახორციელებდა მე-9 წითელი არმიის 31-ე დივიზია, თუმცა მარტის დასაწყისში, მისი შეჩერება მოხერხ-

¹¹ გიორგი მაზნიაშვილი. მოგონებანი. თბ. 1927, გვ. 181; ნოე ჟორდანია. ჩემი წარსული. თბ. 1990, გვ. 125. გასათვალისწინებელია ის გარემოება, რომ მთავრობის თავმჯდომარემ, ეს ადგილები მინიმუმ 5 დღით ადრე გაიარა. 5 დღე მართალია არ არის დიდი დრო, მაგრამ გარკვეული ტიპის გამაგრებითი სამუშაოების ჩასატარებლად საფსევითი საკმარისია.

¹² გიორგი კვინიტაძე. ჩემი პასუხი. თბ. 1990, გვ. 23.

¹³ ჩვენი საქმე მართალი საქმეა და მან უნდა გაიმარჯვოს. დამფუძნებელი კრების სხდომა ქუთაისში, 1921 წლის 28 თებერვალი. რედ. მაღხაზ მაცაბერიძე. თბ. 2009, გვ. 18.

და ახალი ათონის პოზიციებზე.¹⁴ ჩრდილოეთიდან მამისონის უღელტეხილის გავლით მოიწვედა თერგ-დაღესტანის მე-10 არმიის 33-ე დივიზიის 98-ე ბრიგადა, რომელიც გაძლიერებული იყო თერგის ცხენოსანი პოლკისა და ოსთა პარტიზანული შენაერთით. მიუხედავად იმისა, რომ მათ შეძლეს 2 მარტს ონის დაკავება, ქართულმა რაზმებმა გზები შეკრეს რაჭიდან იმერეთისაკენ მომავალ სამივე მიმართულებაზე: ონი-ქვაგატეხილა-შქმერი-საჩხერე-ქუთაისი, ონი-ამბროლაური-ტყიბული-ქუთაისი, ონი-ამბროლაური-ქუთაისი. საშიშროებას ქმნიდა დარიალის ხეობიდან, თრუსოს და როკის უღელტეხილიდან გადმოსული ოსთა პარტიზანული შენაერთები. თუმცა, ქართულ არმიას მთავარი ბრძოლა თბილისიდან დაძრულ მე-11 არმიის ნაწილებთან უნდა გადაეხადა და წარმატების შემთხვევაში მეორეხარისხოვან მიმართულებებზე ბრძოლა გაადვილდებოდა. ამ აზრის სისწორე განვითარებულმა მოვლენებმაც დაადასტურეს. ხაშურთან მარცხმა დააჩქარა სხვა მიმართულებებზე ქართული ნაწილების დამარცხება.

გენერალი კვინიტაძე მიიჩნევდა, რომ: „პირველ რიგში შეტევა უნდა განგვეხორციელებინა იმ მოწინააღმდეგეზე, რომელიც ამ წუთას ჩვენთვის ყველაზე დიდ საშიშროებას წარმოადგენდა; ასეთი გახლდათ უახლოესი თბილისის მხრიდან მოახლოებული მოწინააღმდეგე. მამისონის უღელტეხილიდან და შავი ზღვის სანაპიროდან მომავალ მტერს თავისი მოქმედებები ჯერ იმდენად არ გაეშალა, რომ ხაშურში შეკრებილ ცოცხალი ძალის ბირთვს უშუალოდ დამუქრებოდა. ამიტომაც გადავწყვიტე უპირველეს ყოვლისა შეტევა თბილისის მხრიდან მოახლოებულ მტერზე განმეხორციელებინა და უკუემგდო, ხოლო მისი მოწინავე რიგები სრულიად გამენადგურებინა“.¹⁵ ქვეყანას, რომლის ტერიტორიასაც ოპერატიული

¹⁴ ნოდარ დარსანია. მე-9 წითელი არმია და 1921 წლის მოვლენები აფხაზეთში. საისტორიო ძიებანი, წელიწდეული. I, თბ. 1998, გვ. 139.

¹⁵ გიორგი კვინიტაძე. მოვლენები. წ. 2. საქართველოს დამოუკიდებლობის წლები. თბ. 1999, გვ. 100.

სიღრმე არ გააჩნია, დროის მოგება აძლევს საშუალებას რეზერვებით ზურგი გაიმაგროს. სწორედ ამგვარი მოქმედებითაა შესაძლებელი მოწინააღმდეგის შეკავება და განადგურება. კვინიტაძეც ჩასატარებელი ოპერაციის მთავარ მიზნად დროის მოგებას და მთავარ მიმართულებაზე მოქმედი მოწინააღმდეგის ცოცხალი ძალის დასუსტებას და შემდეგ განადგურებას მიიჩნევდა.

მას შემდეგ, რაც რუსებმა თბილისი აიღეს, 26 თებერვალს შეიქმნეს ბათუმის მიმართულების ჯგუფი. ჯგუფს მეთაურობდა მეცხრე მსროლელი დივიზიის მეთაური კუიბიშევი. ჯგუფში შედიოდა: მეცხრე დივიზიის: 25-ე და 26-ე მსროლელი ბრიგადები, ასევე მეთვრამეტე დივიზიის 52-ე მსროლელი ბრიგადა და მე-12 და მე-18 ცხენოსანი დივიზიების ორ-ორი ბრიგადა. ჯგუფს დაევალა მოწინააღმდეგის დევნა მცხეთა-გორი-სურამის მიმართულებით და სურამის უღელტეხილის დაკავება.¹⁶ მოგვიანებით, სამი მარტის ბრძანებით ჯგუფს დაემატა 32-ე დივიზიის 96-ე მსროლელი ბრიგადა,¹⁷ ასევე მეცხრე დივიზიის ცხენოსანი პოლკი.¹⁸ 4 მარტს, როდესაც ქართული არმია შეტევაზე გადავიდა და საკმაოდ დიდ წარმატებასაც მიაღწია, კომანდარმა ჰეკერმა გასცა ბრძანება მაქსიმალურად სწრაფად გადაესროლათ მატარებლით კასპისაკენ და შემდეგში გორისაკენ ფეხით სომხური ნაწილები: ლორეს ცალკეული პოლკი, ლაზიანის შენაერთი და სომხური ცხენოსანი პოლკი.¹⁹ სომხურ შენაერთებს 4-5-6 მარტის ბრძოლებში მონაწილეობა არ მიუღიათ, რადგანაც 5 მარტიდან ბრძოლის სასწორი რუსების სასარგებლოდ გადაიხარა და მათი გამოყენების საჭიროებაც მოიხსნა.

საინტერესოა ზემოთ ჩამოთვლილი რუსული შენაერთების რიცხოვნობის დადგენა. პირდაპირი მონაცემების უქონ-

¹⁶ სცსა ფონდი 1969. აღწერა 2. საქმე 287. ფ. 126.

¹⁷ სცსა ფონდი 1969. აღწერა 2. საქმე 287. ფ. 125.

¹⁸ А. Б. Кадышев. Интервенция и гражданская война в Закавказье, გვ. 401.

¹⁹ სცსა ფონდი 1969. აღწერა 2. საქმე 287. ფ. 51.

ლობის გამო ზუსტი რიცხვის დადგენა შეუძლებელია, მაგრამ ჩვენ ხელთ გვაქვს საქართველოში შემოსული შენაერთების პირად შემადგენლობების მებრძოლთა რიცხვი, 1920 წლის 15 ოქტომბრისა და 1 ნოემბრის მდგომარეობით, მართალია, ეს მონაცემები ასი პროცენტით ზუსტი ვერ იქნება, მაგრამ ახლოს იქნება ნამდვილ რიცხვებთან. ზოგიერთი სამხედრო შენაერთის შემთხვევაში კი ხელი მიგვიწვდება 1921 წლის იანვარ-თებერვლის მონაცემებზე. საქართველოსთან ომის დაწყების წინ ბათუმის საბრძოლო ჯგუფში შემავალ შენაერთთა პირადი საბრძოლო შემადგენლობა შემდეგნაირად განესაზღვრეთ:

მე-9 დივიზიის – 25-ე და 26-ე ბრიგადა – 8500 – 9000 ჯარისკაცი, მეცხრე ცხენოსანი პოლკი – 500 კავალერისტი.²⁰

²⁰ Директивы командования фронтов Красной Армии (1917-1922). Сборник документов в 4 томах. Т. IV. М. 1978, გვ. 207-208, 222. მე-9 მსროლელი დივიზია 1920 წლის 15 ოქტომბრის მონაცემებით, ირიცხება სამხრეთის ფრონტის მე-13 არმიაში და მის მებრძოლთა რიცხვი განისაზღვრება 6961 ჯარისკაცით, საიდანაც 215 კავალერისტია, ხოლო მთლიანი პირადი შემადგენლობა 14 702 კაცი (როგორც წესი, მებრძოლთა რიცხვი პირადი შემადგენლობის გარკვეულ პროცენტს შეადგენდა ხშირ შემთხვევაში – ნახევარზე ნაკლებსაც კი ჩვენ ნაშრომში განესაზღვრავთ მხოლოდ საბრძოლო შემადგენლობის რიცხვს). ხოლო, 1 ნოემბრისათვის დივიზია გადაყვანილია ამავე ფრონტის მეოთხე არმიაში, 1 ნოემბრის მონაცემებში არ არის ნაჩვენები დივიზიების მიხედვით სამხედრო ნაწილების რიცხოვნობა, მოყვანილია მხოლოდ არმიის საერთო რიცხვი და მასში შემავალი ნაწილების ნუმერაცია, მეოთხე არმიის საბრძოლო შემადგენლობის მთლიანი რიცხვი განისაზღვრება 80 173 ჯარისკაცით, და მასში შედის 23-ე, 30-ე; მე-9; 46-ე მსროლელი დივიზიები, ასევე კურსანტთა დივიზია, მე-5, მე-7; მე-9 ცხენოსანი დივიზიები, ინტერნაციონალური ცხენოსანი ბრიგადა. თითოეული ამ დანაყოფის შემადგენლობა ზუსტადაა ცნობილი 15 ოქტომბრის მონაცემებით; ამის საფუძველზე ჩვენ შეგვიძლია მიახლოებით განესაზღვროთ მე-9 დივიზიის რიცხოვნების ცვლილება. ბუნებრივია, ვითვალისწინებთ არა მხოლოდ მე-9 დივიზიის, არამედ თითოეული ამ შენაერთის მებრძოლთა რიცხვის ზრდას. უხეში გათვლებით მე-9 დივიზიის საბრძოლო შემადგენლობა მინიმუმ 14 000-15 000 მებრძოლამდე უნდა გაზრდილიყო, ეს დივიზია 1921 წლის თებერვლის დასაწყისში გადაირიცხა მე-11 წითელ არმიაში და სავარაუდოდ მისი მრავალრიცხოვნობის გამო. მე-9 დივიზიის ძალები რუსეთ-საქართველოს ომის დროს შემ-

ხაშურთან ბრძოლის დროს თითოეულ ბრიგადა დაახლოებით 4 000 კაციანი უნდა ყოფილიყო, ხოლო ცხენოსანი პოლკი დაახლოებით 400 ცხენოსანი.

მე-18 დივიზიის 52 ბრიგადა – 2700 ჯარისკაცი.²¹ 52-ე ბრიგადა მხოლოდ 24 თებერვალს ჩაერთო თბილისთან ბრძოლაში და მისი დანაკარგი დიდი არ უნდა ყოფილიყო, ჩვენი აზრით, ბრიგადა ხაშურთან დაახლოებით 2500 მებრძოლს ითვლიდა.

32-ე დივიზიის 96 ბრიგადა – 2000 ჯარისკაცი.²² ბრიგადამ თბილისთან დიდი დანაკარგი განიცადა, იგი იბრძოდა კოჯორ-ტაბახმელას მიმართულებაზე. მარტის დასაწყისისათვის შენაერთში 1200-1300 ჯარისკაცამდე უნდა ყოფილიყო. ბრიგადა გომში²³ მხოლოდ 6 მარტს მივიდა და ბრძოლებში არანაირი მონაწილეობა არ მიუღია. მეთორმეტე და მეთვრამეტე ცხენოსანი დივიზიების საბრძოლო შემადგენლობის რიცხოვნობა – ომის დასაწყისისათვის შეადგენდა – 3000-3200 კავალერისტს.²⁴ თბილისთან ბრძოლის შემდეგ ცხენოსა-

დენაირად განვსაზღვრეთ: ორი მსროლელი ბრიგადა (სულ დივიზიებში იყო სამი მსროლელი ბრიგადა და ცხენოსანი პოლკი, ასევე სხვა საბრძოლო უზრუნველყოფის ნაწილები) 25-ე და 26-ე დაახლოებით 8500-9000 ჯარისკაცი, ცხენოსანი პოლკი – 500 მდე ხმალი.

²¹ Директивы командования фронтов Красной Армии (1917-1922). Т. IV, გვ. 201, 223. მე-18 მსროლელი დივიზია 15 ოქტომბრის მონაცემებით შედიოდა დასავლეთის ფრონტის 15 არმიის დაქვემდებარებაში და მისი საბრძოლო შემადგენლობა განისაზღვრებოდა 7156 მებრძოლით, აქედან 195 კავალერისტი. ხოლო 1 ნოემბრისათვის კავკასიის ფრონტის მე-9 არმიაში, უხეში გათვლებით, დივიზიის საბრძოლო შემადგენლობა შედგებოდა 9-10 000 მებრძოლისაგან.

²² Директивы командования фронтов Красной Армии (1917-1922). Т. IV, გვ. 213, 223. ოცდამეთორმეტე მსროლელი დივიზია 15 ოქტომბრისათვის შედიოდა კავკასიის ფრონტის მე-11 არმიაში, მისი შემადგენლობა განისაზღვრებოდა 7091 მებრძოლისაგან, მათ შორის 270 კავალერისტი. პირველი ნოემბრის მონაცემებით, არმიის ფარგლებში დივიზიის ძალების განხილვისას ცვლილებები ფაქტიურად არ არის (დივიზია რუსეთ-საქართველოს ომში წარმოდგენილი იყო ერთი 96-ე ბრიგადით დაახლოებით 2 000 ჯარისკაცი.

²³ სოფ. გომი ხაშურის აღმოსავლეთით 15 კილომეტრზე მდებარეობს.

²⁴ სცსა. ფონდი 1969. აღწერა 2. საქმე 287. ფურცელი 3.

ნი დივიზიების პირადი შემადგენლობის რიცხოვნობა 2800-3000 კაცამდე იქნებოდა. მე-18 დივიზიას 4-5-6 მარტის ბრძოლებში მონაწილეობა არ მიუღია, ხოლო მეთორმეტე დივიზიის მხოლოდ ასი ცხენოსანი მონაწილეობდა ოთხი მარტის ბრძოლებში, ხოლო დივიზია ოთხივე პოლკით ბრძოლაში ჩაება 5 მარტს 22 საათიდან.²⁵

მთლიანობაში ბათუმის მიმართულების მეთერთმეტე არმიის ჯგუფში უხეში გათვლებით შედიოდა – 12 000 ქვეითი და 3000 კავალერისტი. თუმცა ჯგუფის კოლონები გადაჭიმული იყო ქარელიდან თბილისამდე და მათ ნაწილს 4-5-6 მარტის ბრძოლებში მონაწილეობა საერთოდ არ მიუღია. მეწინავე ნაწილებს ჩამორჩა არტილერია და ფურაჟი. გენერალმა კვინიტაძემ გადაწყვიტა ესარგებლა ამ სიტუაციით, თავს დასხმოდა კოლონის ავანგარდს და გაენადგურებინა. მთავარსარდლის პირველი მარტის ბრძანებით, ქართული არმია ხაშურთან დაეწყო შემდეგი წყობით – შეიქმნა ორი წინამავალი ჯგუფი: მარჯვენა წინამავალი – გენ. მაზნიაშვილის მეთაურობით, რომელშიც შედიოდა: მეცხრე, მეათე, მეთორმეტე პოლკები (ბატალიონები)²⁶ და თბილისის საყარაულო ბა-

Директивы командования фронтов Красной Армии (1917-1922). Сборник документов в 4 томах. т. IV. М. 1978, გვ. 213, 223. საქართველოში შემოჭრილი მე-12 ცხენოსანი დივიზია შედგებოდა დაახლოებით 1500-1600 კავალერისტისაგან, 1921 წლის იანვრის მონაცემებით დივიზიის ერთ-ერთ პოლკში ირიცხებოდა 416 კავალერისტი. რუსეთ-საქართველოს ომის დროს დივიზია წარმოდგენილი იყო ოთხი პოლკით, ანუ მთელი საბრძოლო შემადგენლობის 2/3. მე-18 ცხენოსანი დივიზიაც საბრძოლო შემადგენლობის 2/3-ით იყო ომში წარმოდგენილი. 15 ოქტომბრისა და 1 ნოემბრის მონაცემთა შეჯერებით, დივიზიის საქართველოში შემოჭრილი ნაწილების რაოდენობაც 1500-1600 ცხენოსნით განისაზღვრება.

²⁵ სცსა. ფონდი 1969. აღწერა 2. საქმე 287, ფურცელი 9.

²⁶ კვინიტაძის მიერ გაცემულ დირექტივებში, შენაერთებს ეწოდებათ პოლკები, ისევე როგორც მის მოგონებებში, ხოლო მაზნიაშვილი საკუთარ მოგონებებში შენაერთებს უწოდებს ლეგიონებს, რაც ამ შემთხვევაში პოლკის ქართული შესატყვისია. თუმცა ორივე სარდალი ადასტურებს, რომ ეს შენაერთები იყვნენ ჩვეულებრივი ბატალიონები მშვიდობიანი დროის შტაბით და არა ომის დროის სამ ბატალიონიანი პოლკები. გა-

ტალიონი, მსუბუქი არტილერიის ერთი ბატარეა. ჯგუფი უნდა დაწყობილიყო სოფელ ოსიაურის რაიონში რკინიგზის ორივე მხარეს. მარცხენა წინმაგალი – გენ. კონიაშვილის მეთაურობით: სამი გვარდიის ათასეული (ბატალიონი), ერთი ბატარეა, გვარდიის ცხენოსანი პოლკი თათრების ასეულით, ოსიაურის ჩრდილოეთით აზარმა-კლდისწყაროს რაიონში უნდა განლაგებულიყო. შეიქმნა სამი სარეზერვო ჯგუფი. მარჯვენა გენ. სუმბათაშვილის, შუა გენ. ანდრონიკაშვილის და მარცხენა გენ. ჯიჯიხიას ხელმძღვანელობით, მათ განკარგულებაში იყო: 1, 4, 5, 7, 8 პოლკები (ბატალიონები), სანაპირო რაზმი, სამთო არტილერიის ერთი ბატარეა, საარმიო არტილერიის ერთი ბატარეა, სამხედრო სკოლა, არმიის ცხენოსანი პოლკი და გვარდიის დანარჩენი ნაწილები. მოწინააღმდეგე სადგურ ქარელამდე აღმოჩენილი არ იყო და როდესაც გამოჩნდებოდა, ქართული ნაწილები შეტევაზე უნდა გადასულიყვნენ. სამ ჯაგშნოსან მატარებელს უნდა ემოძრავა ქარელის ხილამდე და თუ შესაძლებელი იქნებოდა მის გაღმაც, გენ. თაყაიშვილს უნდა გაეგრძელებინა სურამის უღელტეხილზე პოზიციების გამაგრება. მესამე ქვეით ბრიგადას უნდა ემოძრავა ახალციხიდან ბორჯომისკენ წინ წამოწევით (მე-11 პოლკი დ.ს), მთავარსარდლის ბრძანება შემდეგი სიტყვებით მთავრდებოდა: „სამშობლოს გადარჩენისათვის მოვითხოვ ყველა უფროსებისაგან ძალების უმაღლეს დაჭიმვას და უსაზღვრო სამსახურს, რათა რაც კი არ დაგვიჯდეს მოპირდაპირის დამარცხებას მივადწიოთ“.²⁷ შეტევაზე გადასუ-

მონაკლისს წარმოადგენდა მე-11 ბატალიონი, რომელიც 5 მარტს ჩამოვიდა ბორჯომიდან 1 500 კაცის შემადგენლობით. ამიტომ ჩვენ, როდესაც ციტირებას მოვახდენთ, მოვიხსენიებთ როგორც პოლკს (იქვე ფრჩხილებში მივუთითებთ ბატალიონს), ხოლო საკუთარ მსჯელობისას როგორც ბატალიონს. ომის პერიოდში მშიდობიანობის დროის შტატის მქონე ბრიგადები, რომელიც შედგებოდნენ 4 ბატალიონისაგან, ომის დროს უნდა გადაქცეულიყვნენ 4 პოლკიან დივიზიებად. რაც არ მომხდარა.

²⁷ თსუ-ს ქართული ემიგრაციის მუზეუმი. გ. შარაძის კერძო კოლექცია. ჟურნალი „მხედარი“. ქართველ მხედართა ორგანო. პარიზი. 1934. №17, გვ. 78-79.

ლის მართებულობა შემდეგნაირად შეიძლება დავასაბუთოთ:

ა) მოწინააღმდეგის არიერგარდის განადგურება სავსებით რეალური იყო ბრძოლის ადგილმდებარეობის გათვალისწინებით, წინააღმდეგ შემთხვევაში, როგორც კვინიტაძე მიიჩნევდა, შეიძლებოდა დახვევა სურამისაკენ. ბ) გამარჯვების შემთხვევაში ამადღებოდა ჯარის სულიერი განწყობა. გ) გამარჯვების შემთხვევაში არმია მამისონისა და გაგრის მიმართულებით მოძრავი მტრის ნაწილების წინააღმდეგ სამოქმედოდ საკმარის დროს მოიგებდა. მოწინააღმდეგის მოახლოებასთან ერთად 3 მარტს მთავარსარდალმა ჯარები გადააჯგუფა და გასცა ბრძანება: 4 მარტს დილის შვიდ საათზე არმია შეტევაზე უნდა გადასულიყო: მარჯვენა საბრძოლო უბანს გენერალ სუმბათაშვილის მეთაურობით უნდა ეწარმოებინა შეტევა მდინარე მტკვრის გასწვრივ ფრონტით რკინიგზამდე, სოფელ აღარაზე (იგულისხმება დღევანდელი ხაშურის რაიონის სოფელი აგარები და არა ქარელის რაიონის სოფელი აგარა, რადგანაც ამის შემდეგ სუმბათაშვილს უნდა შეეცია გომზე რომელიც აგარების აღმოსავლეთით და აგარის დასავლეთითაა, ქართველების შეტევა კი ვითარდებოდა დასავლეთიდან აღმოსავლეთისაკენ) შემდეგ კი სოფელ ზემო გომზე. გენერალ მაზნიაშვილს, რომელიც მეთაურობდა შუა საბრძოლო უბანს, უნდა შეეცია მდინარე სურამულას გასწვრივ, მას უნდა აეღო სოფელი სატივე და შემდეგ სიმაღლე 332. მარცხენა საბრძოლო უბანს, რომელიც შედგებოდა გვარდიის ნაწილებისაგან, უნდა ეწარმოებინა შეტევა სოფელ აზარმიდან მდინარე ბენეულამდე, მარჯვენა ფრთით სიმაღლე 332-ზე, ხოლო მარცხენა ფრთით ნაბახტევზე. გვარდიის ცხენოსანი რაზმი შეტევას იწყებდა სოფელ ალიდან, ახალუბანზე გავლით. მარცხენა ჯგუფის რეზერვს გენ. ჯიჯიხიას მეთაურობით ებრძანა შეეცია სოფელ ქემფერზე, შემდეგ სიმაღლე 83-ზე სოფელ კლდისყაროს ჩრდილოეთით. მარჯვენა ჯგუფის რეზერვი პოლკოვნიკ ჩხეიძის მეთაურობით უნდა დარჩენილიყო სარდლის განკარგულებაში. მარჯვენა ფრთის

უზრუნველყოფა უნდა განეხორციელებინა მტკვრის მარჯვენა მხარეს გადასროლილ 1 პოლკის (ბატალიონის) ორ ასეულს, მას უნდა შეეცია სოფელ მიწობზე და ცრომზე.²⁸ როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ ქართული ნაწილები 4 მარტისათვის 6 000 ჯარისკაცს აერთიანებდა, აქედან 3 000 სახალხო გვარდიელი იყო. გვარდიელებს გენერალ კონიაშვილის მეთაურობით, ჩრდილო-დასავლეთიდან გაბატონებული სიმაღლეებიდან უნდა შეეციათ და ოსიაურის ველზე შეტევაზე გადასული არმიის წინ მდგარი მოწინააღმდეგეს ფლანგსა და ზურგში უნდა მოქცეოდნენ, რის განხორციელებას, მომგებიან პოზიციასთან ერთად, ის ფაქტორიც აადვილებდა, რომ რუსული ნაწილები არ იყვნენ გაშლილნი რკინიგზის ჩრდილოეთ მიმართულებაზე და გვარდია დიდი წინააღმდეგობის გარეშე უნდა მოქცეულიყო მოწინააღმდეგის ზურგში, რაც რუსული არმიის ალყაში ჩავარდნას და უეჭველ განადგურებას გამოიწვევდა. მე-11 წითელი არმიის ნაწილები ბრძოლის ველზე 4 მარტისათვის შემდეგი შემადგენლობით და დისპოზიციით იყვნენ განლაგებული – მარცხენა ფლანგიდან ქართველთა მარჯვენა ფლანგისაკენ გზის გაყოლებით მოიწვედა მეცხრე დივიზიის 25-ე ბრიგადა, ხოლო მარჯვენა ფლანგით ქართველთა მარცხენა ფლანგისაკენ სოფლების: აზარმის, ქემფერის, ნაბახტევის მიმართულებით – 52-ე ბრიგადის 154-ე პოლკი, მე-9 ცხენოსანი პოლკი და 12-ე ცხენოსანი დივიზიის შენაერთი.²⁹ ეს შენაერთი 2 მარტს გადავიდა 52-ე ბრიგადის დაქვემდებარებაში 100 ცხენოსნის შემადგენლობით.³⁰ რუსული დაჯგუფება დაახლოებით 5000-5200 მებრძოლს ითვლიდა. აქედან 4000-მდე ჯარისკაცი იბრძოდა ქართველების მარჯვენა ფლანგის წინააღმდეგ, ხოლო 1000-1200 მარცხენას წინააღმდეგ. როგორც ვხედავთ სრულიად შესაძლებელი იყო მტრის ამ

²⁸ ქურნალი „მხედარი“. ქართველ მხედართა ორგანო. პარიზი 1934. №17, გვ. 80-83.

²⁹ А. Б. Кадышев. Интервенция и гражданская война в Закавказье, გვ. 401-402.

³⁰ სცსა. ფონდი 1969. აღწერა 2. საქმე 287. ფურცელი 9.

ნაწილის განადგურება, სანამ დამატებითი ძალები ჩაერთვებოდა ბრძოლაში. რაც შეეხება დამატებით ძალებს – რუსების უახლოეს რეზერვს შეადგენდა 26-ე მსროლელი ბრიგადა, რომელიც 5 მარტს ჩაება ბრძოლაში და მე-12 ცხენოსანი დივიზია ბრძოლაში ჩაება 5 მარტის 22 საათიდან, 6 მარტს დილით ბრძოლაში ჩაება 52-ე ბრიგადის კიდევ ერთი – 155-ე პოლკი.³¹ ქართველების უახლოეს რეზერვს წარმოადგენდა ახალციხიდან მომავალი მე-11 პოლკი 1500 ჯარისკაცის შემადგენლობით. რომელიც ბრძოლაში ხუთ მარტს ჩაება.³² გარდა ამისა ქართული ნაწილების იერიშს ხელს უწყობდა სამი ჯავშანმატარებლის მოქმედება, მოწინააღმდეგეს კი მისი გამოყენება არ შეეძლო, რადგანაც უკანდახვევის დროს ქართულმა არმიამ რკინიგზის ლიანდაგები და ხიდები დააზიანა. 4 მარტს დილით ქართველთა შეტევა წარმატებით განვითარდა, მოწინააღმდეგის ნაწილები რომლებიც გამოჩნდნენ ვაყას, ვაკესა და სატივეში, საარტილერიო ცეცხლის დახმარებით უკუაგდო მაზნიაშვილის ცენტრალურმა დაჯგუფებამ, ხოლო მეცხრე ლეგიონმა (პოლკის შესატყვისი, ამ დროს რიცხოვნობით ბატალიონის ტოლფასი) დაიკავა სატივე.³³ წარმატებით ვითარდებოდა მოვლენები, სუმბათაშვილისა და კონიაშვილის საბრძოლო უბნებზე. როგორც მთავარსარდალი გიორგი კვინიტაძე იხსენებს: „იერიში ფრონტზეც და ფლანგზეც წარმატებით წარიმართა. მეთაურები თავის მოხსენებებში შეტევის წარმატებაზე მიუთითებდნენ. მოგვინებით ეს მეთაურები ამბობდნენ, არ ვიცოდით, რომ გაშლილ ადგილზე, თოვლში მოწინააღმდეგის ცეცხლის ქვეშ ჯარი ასე მამაცურად შეუტევედაო“.³⁴ მარცხენა ფლანგზე წარმატებული გამოდგა გვარდიელების შეტევა, მათ ფლანგიდან შემოუარეს

³¹ სცსა. ფონდი 1969. აღწერა 2. საქმე 287. ფურცელი 9.

³² გიორგი მაზნიაშვილი. მოგონებანი, გვ. 184; გიორგი კვინიტაძე. მოგონებები. წ. 2. საქართველოს დამოუკიდებლობის წლები. თბ. 1999. გვ. 104-105.

³³ გიორგი მაზნიაშვილი. მოგონებანი, გვ. 181.

³⁴ გიორგი კვინიტაძე. მოგონებები. წ. 2. საქართველოს დამოუკიდებლობის წლები, გვ. 102-103.

მოწინააღმდეგეს, რომელიც უკვე ზარბაზნებს ტოვებდა ბრძოლის ველზე და გარბოდა, თუმცა დაბინდებამდე მტრის ზურგში გასვლა ვერ მოხერხდა. ამაში კვინიტაძე ბრალს გვარდიას დებს, რადგანაც მათ იერიში დათქმულ დროზე საათნახევრით გვიან დაიწყო.³⁵ გვარდიელთა მიერ მტრის ზურგში დროულად გასვლის შემთხვევაში, ალყაში ექცეოდა მტრის ავანგარდი, ამასთანავე, მტკვარზე გადასასვლელი ხიდის დაკავების შემთხვევაში შესაძლებელი გახდებოდა რუსთა დამხმარე ნაწილების შეფერხება. ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ ჰეკერმა ოთხ მარტს თავის დაქვემდებარებაში მყოფ სომხურ ნაწილებს უბრძანა სასწრაფოდ დაძრულიყვნენ გორისაკენ და შესულიყვნენ კუიბიშევის დაჯგუფების შემადგენლობაში, როგორც ჩანს ქართველთა წარმატება იმდენად სერიოზული იყო, რომ მეთერთმეტე არმიის მეთაურმა თითქმის უკანასკნელი ძალები გადაისროლა ხაშურისაკენ. როგორც რევაზ გაბაშვილი იხსენებს, ბოლშევიკები თბილისის ევაკუაციას აპირებდნენ.³⁶ გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ამ პერიოდში სომხებმა ერევანი გაათავისუფლეს და მეთერთმეტე არმიას იქაც უხდებოდა ბრძოლების გამართვა. თბილისის აღების შემდეგ რუსებმა რამდენიმე ბრიგადა სომხეთში გადაისროლეს, ასევე ბრძოლები მიმდინარეობდა ჩრდილოეთ კავკასიაში, არეულობა იყო აზერბაიჯანის მთელ რიგ რაიონებში. შესაბამისად, ოსიაურთან მარცხის შემთხვევაში რუსები ცუდ მდგომარეობაში ვარდებოდნენ.

დაღამებისას ქართული არმიის შტაბში ვალიკო ჯუღელი მივიდა მსუბუქად დაჭრილი. მისმა დაჭრამ გვარდიის ნაწილებში არევ-დარევა გამოიწვია. მისივე თქმით, მან შეძლო ნაწილების დამშვიდება. როგორც კვინიტაძე იხსენებს, გენშტაბის მაღალჩინოსნები მოწინააღმდეგის მოსალოდნელი გა-

³⁵ გიორგი კვინიტაძე. მოგონებები. წ. 2. საქართველოს დამოუკიდებლობის წლები, გვ. 103.

³⁶ რევაზ გაბაშვილი. რაც მახსოვს. დაბრუნება. ქართული ემიგრანტული ლიტერატურა. ტ. III. თბ. 1992, გვ. 334.

ნადგურების გამო, სიხარულით ხელებს იფშენებდნენ, ხა-
შურს უახლოვდებოდა ბორჯომის მხრიდან მე-11 პოლკი, მაგ-
რამ ამ სასიხარულო განწყობას 5 მარტის ღამის პირველ
საათზე გენ. კონიაშვილის შეტყობინებამ ცივი წყალი გა-
დაასხა. გენერალმა მთავარსარდალს უპატაკა, რომ გვარდიამ
თვითნებურად, ბრძოლის გარეშე მიატოვა პოზიციები და სუ-
რამისაკენ დაიხია.³⁷ გენშტაბის პოლკოვნიკი ვალერიან თევ-
ზაძე, იხსენებს ამ ამბის გაგების შემდეგ მთავარსარდალის რე-
აქციას: „მთავარსარდალი მეტად ღელავდა. აბა თევზაძე, თა-
ვის მოკვლა და დამრჩენია, არა? – მომმართა სევდიანი ხმით“.³⁸

გვარდიელთა უკანდახევა მტერმა შენიშნა და თავისი
ნაწილები ჩრდილოეთისაკენ დაძრა, 5 მარტის ღამეს 154-ე
მსროლელმა პოლკმა დაიკავა ნაბახტევი.³⁹ მოწინააღმდეგე
უკვე თვითონ უვლიდა ქართველთა ფლანგს და ახლა ქარ-
თული ჯარი ექცეოდა ალყაში. ამიტომ მთავარსარდალი იძუ-
ლებული გახდა სამხედრო ნაწილები უკან, ლიხის ქედისაკენ
დაეხია. არმიის ნაწილებმა დაიკავეს პოზიციები სოფ. ქვიშ-
ხეთიდან – სოფ. ტეხერამდე, ხოლო მის მარცხნივ უღელტე-
ხილამდე პოზიციები გვარდიას უნდა დაეკავებინა. მთავარ-
სარდალის შტაბი განთავსდა სადგურ წიფაში. გიორგი მაზ-
ნიაშვილს, ამგვარი განლაგება არასწორად მიაჩნდა, რადგა-
ნაც, მოწინააღმდეგე პირველ რიგში უღელტეხილისა და სო-
ფელი ფონას ხელში ჩაგდებას შეეცდებოდა და ამით გვერდს
აუქცევდა რკინიგზის გვირაბს, სწორედ ამ ადგილზე უნდა
ყოფილიყო განლაგებულო არმიის და არა გვარდიის ნაწი-
ლები, რომლებიც ნაკლებად ბრძოლისუნარიანნი იყვნენ.⁴⁰
რუსულმა ნაწილებმა რომლებიც 5 მარტს გაძლიერდნენ 26-ე

³⁷ გიორგი კვინიტაძე. მოგონებები. წ. 2. საქართველოს დამოუკიდებლობის
წლები, გვ. 104-105.

³⁸ ვალერიან თევზაძე განვლილი გზა. საქართველოს სსრ მეცნიერებათა
აკადემიის მაცნე. თბ. 1990. №2, გვ. 98.

³⁹ А. Б. Кадышев. Интервенция и гражданская война в Закавказье, გვ. 402.

⁴⁰ მაზნიაშვილი. მოგონებანი, გვ. 185.

მსროლელი ბრიგადით და მე-12 ცხენოსანი დივიზიით, ხოლო 6 მარტის დილიდან 52-ე ბრიგადის 155-ე პოლკით (დაახლოებით 6000 მეგრძოლი – დ. ს.) მართლაც უმთავრესი შეტევა სწორედ უღელტეხილის მხარეს მიიტანეს და 6 მარტის დამდეგს აიღეს იგი. ამავე დილით ერთმა ქვეითმა და საკავალერიო პოლკმა სცადა სადგურ წიფის აღება, მაგრამ ქართულმა ნაწილებმა გაბატონებული სიმაღლეებიდან ცეცხლი გახსნეს.

6 მარტს ქართულმა სარდლობამ გადაწყვიტა ქუთაისისაკენ დაეხია. ხაშურთან წარუმატებლობას სხვა ცუდი ამბებიც დაერთო თან – 4 მარტს ბოლშევიკების 31-ე დივიზიამ სოხუმი აიღო, ხოლო ხუთ მარტს ოსმა პარტიზანებმა დაიკავეს ცხინვალი. მოძრაობას აგრძელებდა რაჭის მხრიდან მოქმედი მტრის ძალები. 6 მარტს ხაშურამდე მოაღწია რუსების მე-18 ცხენოსანმა დივიზიამ და 96-ე მსროლელმა ბრიგადამ. ამ ჯგუფს ორი მარტიდან მეთაურობდა ცნობილი წითელი მეთაური დიმიტრი ულობა. მის ჯგუფს გოდერძის უღელტეხილის გავლით უნდა დაეკავებინა ბათუმი. ასეთ ვითარებაში, როდესაც არმიას აღარ გააჩნდა საკმარისი ძალა უღელტეხილის უკან დასაბრუნებლად და თვითონ ექცეოდა ალყაში. გადაწყდა უკანდახევა ჯერ ქუთაისის, ხოლო შემდეგში საჯავახოს ხაზზე. თუმცა ოსიაურის ბრძოლაში დამარცხების შემდეგ, რომელიც ქართულმა მხედრობამ დიდი იმედებით დაიწყო, ომის გასაგრძელებლად ვარგისი პოზიციები აღარ არსებობდა. მტერი უკვე ყველა მიმართულებიდან უვლიდა ქართული არმიის ნაწილებს, რაც არმიისა და მთავრობის ტყვედ ჩავარდნის საფრთხეს ქმნიდა. ოსიაურის ბრძოლაში დამარცხებამ ფაქტობრივად შეუძლებელი გახადა ქვეყნის დაცვა შემოსეული მტრისაგან და ქართული მთავრობის და სამხედრო მეთაურთა ემიგრაციაში წასვლა დაახქარა.

Dimitri Silakadze

**BATTLE OF OSIAURI
(1921 RUSSIAN-GEORGIAN WAR)**

Summary

The 1921 Russian-Georgian war is one of the most significant and interesting facts in the Modern history of Georgia. Military events of the war and especially the battles carried out after the Georgian army's departure from Tbilisi have not been deliberately studied in modern Georgian historiography. The most important encounter occurred on the Osiauri field east of Khashuri during March 4-6. The clash began with good-planned and successful Georgian assaults which brought the Russian army under the danger of siege and destruction. Although on the night of March 5, the National Guards of Georgia left its positions which made the units of the Georgian regular army retreat and the battle ended with failure and the loss of the Likhi range.

The sources of the article are as follows: the magazine of military activities of the 11th Russian Red Army units discovered by us in the Central Historical Archive of Georgia, two orders launched before the battle by the commander-in-chief of the Georgian army – Giorgi Kvinitadze published in the Georgian magazine “Warrior“ (Mkhedari) in Paris in 1934 and information provided in the memories of Georgian military-political authorities.